

מבוא

בעבודה זו ברצוני לבחון תמורות שחלו בלשון העברית הכתובה כפי שהן משתקפות בשני תרגומים שונים שנעשו לרומן "גאוה ודעה קדומה" מאת ג'יין אוסטן. האחד, תרגום שנעשה בשנות החמישים של המאה העשרים ואילו השני בשנות האלפיים.

הרומן "גאוה ודעה קדומה" מאת ג'יין אוסטן הינו רומן קאנוני המתאר את אורח חייהן, לבטיהן ומעשיהן של נשים, בעיקר, באנגליה של המאה ה-18. ככזה, חלקו הדומיננטי של הרומן בנוי מדיאלוגים אשר אמורים לשקף לשון דבורה ולא לשון כתובה. בן-שחר¹ מתארת כיצד בסוף המאה התשע עשרה הייתה הלשון העברית לשון כתב בלבד והיא הייתה חסרה את הפונקציות המגוונות של לשון דיבור. ואולם, בשנות הארבעים ארץ ישראל כבר הפכה למרכז הספרות העברית והלשון העברית וקיבלה בהדרגה אופי של לשון חיה. יחד עם זאת, זמינותם של אמצעים לשוניים חדשים ממציאות החיים לא הביאה בהכרח לשאיבתם הישירה והמידית על ידי הספרות, ולספרות הישראלית הצעירה לא הייתה מסורת של כתיבת דיאלוגים המושתתים על עקרונות דיבור. כך, הסופרים והמתרגמים העבריים בשנות הארבעים והחמישים היו בלתי מיומנים לחלוטין בטיפולם בלשון דיבור. בן שחר² מתארת כיצד בעיצוב לשון הדיאלוג בספרות העברית הסתמנו בתקופה הנידונה דרכים שונות:

1. **שימוש בלשון הכתב העברית** - שימוש בלשון כתב על-תקנית שאין בה כל סממנים של לשון דיבור. בן שחר מציינת כי בתרגומים שנעשו בישראל בשנות ה-50 ניכרת העדפת ערכיות סגנונית גבוהה שציינה בחירה של יסודות לשוניים נדירים מתוך החלופות הלשוניות. לטענתה, רוב המתרגמים בתקופה זו התרחקו מהיסודות הלשוניים השימושיים והניטרליים והשתמשו בתחליפיהם הגבוהים.
2. **המצאת לשון דיבור מדומה**, השונה אמנם מלשון הכתב, אך אינה בנויה לפי עקרונות העברית המדוברת.
3. **שימוש ברכיבים של העברית המדוברת וארגוןם לפי עקרונותיה**.

¹ בן שחר, ר. (1989). עליסה בארץ הפלאות-קווים לשוניים סגנוניים לתרגומו של אהרן אמיר. מעגלי קריאה: כתב עת לעיון

ולחדרכה בספרות ילדים, 18, עמ' 75.

² בן שחר, ר. (1989). עמ' 77.

בן שחר³ מתארת כיצד השילוב בין השימוש בלשון הכתב ללשון הדבורה, ללא כללים או חוקים של ממש אלא בפיזור אקראי בטקסט, הוביל לשיבוץ לקסמות מהעברית המדוברת בתוך הקשר דקדוקי-תחבירי גבוה, מה שהפך את לשון הדיאלוג של ספרות שנות הארבעים עד השישים ללשון מעורבת חסרת אחידות, מעין לשון דיבור, שלמרות הימצאותם של אלמנטים אותנטיים בה, הייתה בלתי אותנטית בעיקרה.

הניסיון להעביר את ה"שפה דבורה" של בנות מעמד האצולה באנגליה של המאה ה-18 הוביל לכך שבתרגום שנעשה על ידי שרירא (1952) נעשה שימוש בשפה מליצית וגבוהה, בתרגום של לינור (2008), לעומת זאת ניכר שימוש בלשון תקנית אך לא גבוהה, וקרובה יותר אל השפה הדבורה.

שינוי זה בשימוש בלשון בין התרגומים ניתן להסבר על פי בן-שחר⁴ וברוך⁵ כמצביע על הלשון שהייתה נהוגה בתקופות השונות. כך, בעוד תרגומה של שרירא (1952) ממחיש את סגנון הלשון בו השתמשו בתרגומים בשנות החמישים וכלל עושר לשוני ולשון גבוהה מאוד שרבים מיסודותיה הם יסודות חריגים או נדירים ובנויים בעיקר על הכתובים בעברית ובמיוחד על המקורות, סגנון הלשון של לינור (2008) ממחיש את המעבר אל שיח טבעי, שאינו מחויב לדיוק שמאפיין את העידן הפוסט מודרני.

בעבודה זו, ברצוני להשוות בין התרגומים בהיבטים הנוגעים בלשון: אוצר המילים, צמדי מילים, הניסיון להעביר לשון דבורה באמצעות לעז או מילות קריאה, וכן אדון בהשפעות ששאב התרגום של שרירא (1952) מהמקרא ומלשון חז"ל הנעדרים מן התרגום של לינור (2008).

³ בן שחר, ר. (1989). עמ' 80.

⁴ בן שחר, ר. (1989). עמ' 80.

⁵ ברוך, נ. (2010) שפה שנקרעה משנתה שבתנ"ך. תמורות בלשון העברית הכתובה (1880-1980) כפי שהן משתקפות בספרי

ילדים ונוער. תזה המוגשת כחלק מן הדרישות לקבלת מוסמך בחוג ללשון עברית. אוניברסיטת תל-אביב, החוג ללשון העברית.

עמ' 18.

1. אוצר המילים

ראשית, בתרגום של שרירא (1952) ישנו שימוש במילים "גבוהות" ונדירות בשפה, לעומת התרגום של לינור (2008) הבוחר באוצר מילים "פשוט" יותר, כך לדוגמה, השימוש במילה "אישה" (עמ' 9) בתרגום של לינור לעומת "רעיה" (עמ' 5) אצל שרירא, "סיפרה לי" (עמ' 9) אצל לינור, לעומת "סחה לי" (עמ' 5) אצל שרירא, "יתחתן" (עמ' 8) אצל לינור לעומת "ישא" (עמ' 5) אצל שרירא, "ללכת" אצל לינור (עמ' 8) לעומת "לסור" (עמ' 6) אצל שרירא, "ענה" (עמ' 9) אצל לינור, לעומת "השיב" (עמ' 7) אצל שרירא, "סביבה" (עמ' 16) אצל לינור לעומת "פלך" (עמ' 10) "לעצום את עיניך" (עמ' 19) אצל לינור לעומת "סומא" (עמ' 11) אצל שרירא וכו'.

כלומר, ההבדל הלשוני הראשון הנראה לעין הינו השימוש באוצר מילים גבוה יותר בתרגום של שרירא (1952) לעומת שפה מדוברת ופשוטה יותר, אם כי תקנית אצל לינור (2008). כמו כן, בעוד אצל לינור ניכר הבדל בין אוצר המילים בלשון הסיפר שלא קיים בה שימוש בלעז או בסממנים של לשון דבורה, אצל שרירא אין הבדל בין הלשון "הדבורה" בדיאלוגים של הדמויות לבין לשון הסיפר ושניהם מאופיינים באוצר מילים גבוה ומליצי.

2. שימוש בצמדי מילים

תופעה נוספת המאפיינת את תרגומה של שרירא (1952) ומובילה להגבהת השפה, הינה שימוש בצמדי מילים, שמקורם לאו דווקא מקראי, אולם מן הכתובים של הלשון העברית, הן צירופים כבולים והן צירופים חופשיים הגורמים גם הם להגבהת הלשון ונעדרים מתרגומה של לינור